

Kemal Tahir'in Romanlarında Cumhuriyet'in Kuruluş Dönemine Genel Bir Bakış*

Yasin BEYAZ**

Öz

Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in kuruluş dönemiyle alakalı birçok roman kaleme alınmıştır. Kaleme alınan bu romanlar dönemin siyasi olaylarını genel itibariyle resmi tarih çerçevesinden ele almış bundan dolayı da belli kalıplar kullanarak dönemin aktörlerini ve olaylarını okuyucuya yansıtmak istemiştir. Yaşananları bazen bir destan havası içerisinde takdim ederek olayları gerçeklik boyutundan uzaklaştırmıştır. Buna karşılık Kemal Tahir bu resmi tarih söylemine bağlı kalan roman yazarlarından ve edebiyatçılarından farklı olarak alternatif bir bakış açısıyla olayları ele alıp eserlerinde işlemiştir. Yazar, bir destandan ziyade belgelerden de faydalanarak bir tarihçi gibi gerçekleri günyüzüne çıkarmak istemiştir. Bu çalışmada Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş dönemine dair birçok roman kaleme almış olan Kemal Tahir'in Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde (1923-1930) meydana gelen siyasi olaylara dair ortaya koyduğu görüş ve düşünceleri incelenmiştir. Bu bağlamda Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tevarüs eden fikir, düşünce ve kurumlar, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, İzmir Suikasti ve tasfiyeler, Serbest Fırka'nın kuruluşu ve kapanması gibi önemli siyasi olayların onun romanlarına nasıl yansıdığı ortaya konulmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kemal Tahir, Osmanlı, Cumhuriyet, Serbest Fırka, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası.

* Bu makale 16-18 Şubat 2018 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen "Kemal Tahir: Bir Aydın Üç Dönem" adlı sempozyumda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Doktor Öğretim Üyesi, Yalova Üniversitesi, Türkiye.

Elmek: yasinbeyaz80@gmail.com.

<https://orcid.org/0000-0002-9086-1458>

Geliş Tarihi / Received Date: 09.12.2018
Kabul Tarihi / Accepted Date: 24.01.2019

DOI: diledeara.542595

An Overview of the Establishment Period of the Republic of Kemal Tahir's Novels

Abstract

Many novels have been written about the War of Independence and the founding period of the Republic. These novels, which were written, generally discussed the political events of the period from the framework of the official history, and therefore they wanted to reflect the actors and events of the period to the reader by using certain patterns. Sometimes they presented the events in a heroical way, and removed the events from reality. Kemal Tahir, on the other hand, approached the events from an alternative point of view unlike the novel and literary writers who adhered to this official history discourse. The author wanted to use the documents rather than a epic to reveal the facts like a historian. In this study, the opinions and thoughts about political events in the earlier Republican period (1923-1930) of Kemal Tahir, who had written many novels about the transition period from Ottoman to Republic, were examined. In this context, it was aimed to reveal how the important political events such as ideas, opinions and institutions that were inherited from Ottoman Empire to the Republic of Turkey, Progressive Republican Party, the İzmir Assassination and Liquidations and the establishment and closure of the Free Republican Party were reflected in his novels.

Keywords: Kemal Tahir, Ottoman, Republic, Free Party, Progressive Republican Party.

Extended Summary

History at Kemal Tahir's novels occupies an important place. According to him, Turkish history means the facts of Turkish society. It is necessary to know the history to understand today and make predictions about tomorrow. In his novels, while dealing with historical events, Kemal Tahir focuses superficially on the individual adventures of novel heroes and focuses mainly on political, social and historical issues. In doing so, sometimes the real people who lived in history have given place in their works. In addition, sometimes it is possible to find documents and newspaper articles in his novels. Kemal Tahir had to deal with the past while dealing with recent historical events. He provided readers with opportunities to contribute to discourse of *alternative history* by going beyond the discourse of *official history*. Kemal Tahir has seen the Republic of Turkey as a continuation of the Ottoman Empire. According to him, the Rescript of Gülhane, Constitutional period and Republican periods are integral parts of each other. The reason for this is that the Westernization process which started with Tanzimat has continued in the Republican period. Kemal Tahir does not have a novel in which he deals directly with the Progressive Republican Party. However, a result can be obtained by making use of what he wrote about the founder pashas of the Progressive Republican Party in his *Remarks* and novels. The Progressive Republican Party was established by Kazim Karabekir, Ali Fuat (Cebesoy), Rauf Orbay, Refet Bele and Adnan Adivar. Even though these pashas have a great reputation among the people, Kemal Tahir does not like them. According to him, these pashas fought for his personal interests, they stood beside Istanbul in the issue of caliphate and reign, and began to have expectations therefrom. Kemal Tahir considered the political settlement of the pashas as a reflection of the Kapıkulu mentality. He interpreted the establishment of this party as *the dividing rescuers into two and saw* this political competition as the battle of pashas on political life. Kemal Tahir describes the The İzmir Assassination in detail in his novel *The Law of Wolves*. In this novel, historical figures are seen as novel characters. Kara Kemal is portrayed as a good and innocent

person who has no idea of anything in the novel. Although he did not know about it, his name was mixed up with the assassination of İzmir and it was accepted by the Independence Court as the leader of this incident. Kara Kemal says that the Unionists did not associate Mustafa Kemal and his team to govern the state or to be the authority in the country. According to Kara Kemal, the Unionists are jealous of the fact that the People's Party members, who hold the power, do everything they want without question. After the National Struggle, the former Unionists wanted to unite with Mustafa Kemal, but the Unionists who were with him opposed his agreement with the former Unionists and rejected the old team. Since the internal and external political conditions required the liquidation of the Unionists, it was desired to strike the Unionists with the Assassination of İzmir. This assassination is also the continuation of the ongoing settlement since the establishment of the Republic, just as the Progressive Republican Party. Kara Kemal also stated in the novel that the state is aware of the assassination. In the *novels of Crossroad* and *People of the Free City*, Kemal Tahir included the political events of 1930s and the Free Republican Party issue. Kemal Tahir, in the novel *People of the Free City*, says that Atatürk decided to establish a new party upon the conviction of failing politically. Due to the lack of supervision in the One-Party system, Atatürk has set up the new party and aims to control each party. In addition, he wants his people to feel the freedom in the country. For this purpose, Atatürk came to İstanbul and spoke to Fethi Bey secretly. After a while, Atatürk gave a prom in Yalova. At this prom, Atatürk announced to the participants that the new party was to be established. However, everyone agrees that Fethi Bey cannot attempt to establish such a party personally. For this reason, the new party was met with uneasiness by many sectors. Uneasiness in the process of the establishment of the Free Party began to disappear after a while. After the uneasiness disappeared, people flocked to the party and Free Republican Party started to gain interest throughout the country. Kemal Tahir saw the establishment of Free Republican Party as an attempt to transition to multiparty system and democracy. However, it was soon discouraged by the fact that this experiment endangered the revolutions. The reason why he is opposed to the Free Party is that it prefers reaction instead of being progressive.

Giriş

Kemal Tahir, kaleme aldığı romanlarından dolayı Türk Edebiyatı'nın en çok tartışılan yazarlarından biri olmuştur. Eserleri de kendisi gibi daima ideolojik bir bakış açısıyla değerlendirildiğinden ona karşı tarafsız bir yaklaşım sergilemek zordur. O, her ne kadar romanlarında tek bir insanın dramını ele almak istediğini söylese de genellikle toplumsal dram üzerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle siyasi ve tarihi olayları ele aldığı romanlarında bireyin değil toplumun dramını yansıtmak için romanlarını birden çok kahraman üzerine kurgulamıştır (Moran 2002: 179).

Onun romanlarında tarih önemli bir yer işgal etmiştir. Ona göre Türk tarihi demek Türk toplumunun gerçekleri demektir. Bugünü anlamak ve yarına dair öngörülerde bulunmak için tarihi bilmek şarttır (Şan 2003: 184, 185). Kemal Tahir, romanlarında tarihi olayları işlerken genellikle roman kahramanlarının bireysel serüvenlerini yüzeysel olarak ele alıp daha çok siyasi, ictimai ve tarihi meselelere yoğunlaşmıştır. Bunları yaparken bazen tarihte yaşamış gerçek şahıslara eserlerinde yer vermiştir. Ayrıca romanlarında bazen belge ve gazete yazılarıyla da karşılaşmak mümkündür.

Kemal Tahir, romanları tezlerini açıklamak için bir araç olarak kullanmıştır. Bundan dolayı romanlarında çok uzun diyaloglara yer vermiştir. Aslında bu diyalogların amacı düşüncelerini okuyucuya aktarmaktır (Sezer 2003: 30; Fedai 2010: 379). Bundan dolayı bazen romanın asıl kahramanının görevi sorular sorarak ikincil kahramanın ağzından Kemal Tahir'in fikirlerinin açığa çıkmasını sağlamaktır. Yorgun Savaşçı'da Dr. Münir, Bir Mülkiyet Kalesi'nde Durmuş Efendi gibi kahramanlar bu türdendir.

Kemal Tahir, romanlarını sadece bir roman yazarı olarak değil bir bilim adamı, bir tarihçi, bir sosyolog gibi kaleme almıştır (Karakuş 2010: 311). Ona göre bir roman yazarının “tarihin belli bir döneminde ele aldığı topluma bir bilim adamı gibi yaklaşması, bu toplumun kurumlarını, hangi tarihsel koşullar altında bu noktaya geldiğini bilmesi ve buradan nereye gideceğini kestirmesi gerekir” (Moran 2002: 182). Memleketimizde siyasi, ictimai, iktisadi ve tarihi araştırmalar

yeterli ve gerekli ölçülerde yerine getirilmediği için romancı bir bilim adamı gibi çalışarak bu görevi yerine getirmek zorundadır. Bundan dolayı onun okuduklarından elde ettiği sonuçları insanlara aktarmak için romanı bir araç olarak kullanması gayet normaldir. “Bir toplumun yolu geleceğinde değil, tarihinde kesilir” görüşünde olan Kemal Tahir, tarihten yararlanmayı toplumların var olma koşullarından biri saymıştır. Ona göre tarihimizle ilişkimizi kesmemiz, toplumumuzu tarihsiz ve bir anlamda da savunmasız bırakmaktan başka bir anlam ifade etmez (Işıksalan 1990: 29).

Kemal Tahir yakın dönem tarihi olaylarını ele alırken geçmişle hesaplaşma içine girmiştir. O, okuyucularına resmi tarih söylemi dışına çıkarak alternatif tarih söylemlerine katkı sağlayabilecek imkanlar sunmuştur (Andı 2010: 459).

1- Osmanlıdan Cumhuriyet'e Genel Bir Bakış

Kemal Tahir, Türkiye Cumhuriyeti'ni Osmanlı'nın devamı olarak kabul etmektedir. Ona göre Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemleri birbirinin ayrılmaz parçalarıdır. Bunun sebebiyse Tanzimat'la başlayan Batılılaşma sürecinin Cumhuriyet döneminde de devam etmesidir. “Süreç Tanzimat'tan başlıyor. Çünkü Tanzimat, Osmanlı düzeninin tasfiyesi, Avrupa düzenini topluma yerleştirmek girişimidir. Genç Osmanlılar bu türküyü çağırırlar, Jön Türkler bu türküyü söyler... Aslında Cumhuriyet döneminde de pek bir şey değişmiş değildir. Bu dönem daha azgın bir Batıcılık yapıldı. O kadar ki, takvimimizi, ağırlık ve uzunluk ölçülerimizi bile değiştirdik; tek Batı'ya benzeyelim diye. Bu yüzden yöneten-yönetilen çatışması bu dönemde daha güçlenerek sürdü. Gerçi Osmanlı Devleti'nin son bulması, Türkiye Cumhuriyeti'nin ortaya çıkması yanılmıştır bazılarımızı...” (Bozdağ 1995: 23). Görüldüğü üzere Kemal Tahir, Türkiye Cumhuriyeti'ni yeni bir başlangıç olarak görmemektedir. Çünkü Tanzimat'tan beri devleti kurtarmak için ortaya atılan reform çabaları Cumhuriyet döneminde inkılaplar ve devrimler şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Tahir 1993: 15). Bu inkılaplar bizim Batılılar kervanına katılma çabamızdan başka bir şey değildir. Halbuki Kemal Tahir için batılılaşmak demek Batı'nın ahlaksızlığını ve soygunculuğunu alıp onlara benzemektir. Ayrıca batılılaşma hamleleri hiçbir zaman halkın içinden çıkan bir grup tarafından değil de daima yöneticilere yakın kadrolar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kemal Tahir'in Türkiye Cumhuriyeti'ni Osmanlı'nın devamı olarak görmesinin ikinci sebebi de Anadolu Türk tarihini Doğu-Batı mücadelesi bağlamında değerlendirmesidir. "Neden sana yenik düşmüş gibi geldi, bir tek adam karşısında koca bir iktidar? Hem de askeri bir zafer kazanarak gelmiş bir iktidar? Çünkü Anadolu-Yunan savaşı belletilmek istendiği gibi bin yıllık tarihimizden ayrı bir Milli Kurtuluş Savaşı değildir. Bin yıldır süren Doğu-Batı boğuşmasının yüzlerce savaşlarından biri, hem de küçüklerinden biridir. Böyle bir savaşı kazanmak bin yıllık tarihin biriktirdiği hesabı kapatmaya yetmez ki, iktidarı gerçek bir iktidar olsun, sağlamca sürdürebilsin" (Tahir 1982: 353). Görüldüğü gibi Kemal Tahir için Birinci Dünya Harbi'nden sonraki Türk-Yunan savaşları ve 1920-1923 yılları arasındaki olaylar Batı ile kapışmamızın devamıdır. Kemal Tahir, Mondros Mütarekesi sebebiyle başlatılan Anadolu Mücadelesi'ni antiemperyalist bir mücadele olarak nitelendirmektedir (Bozdağ 1995: 60, 61). Mustafa Kemal ve etrafındaki bu antiemperyalist mücadeleyi başlatıp halkı harekete geçirmek için halifeyi ve sultanı kurtarmak maksadında olduklarını ifade etmiştir. Bunun üzerine etraflarında halife ve sultana bağlı birçok insan toplanmıştır. Öyleki toplanan bu insanlar arasında Atatürk'ün ekibi olan Kuva-yı Milliyeci gurup nicelik bakımından küçük bir cüz olarak kalmıştır (Yavuz 2000: 442).

Kemal Tahir'in Türkiye Cumhuriyeti'ni Osmanlı'nın devamı olarak görmesinin üçüncü sebebi memur devleti/kapıkulu zihniyetinin Cumhuriyet döneminde de devam etmesidir (Yavuz 2000: 456). Onun böyle düşünmesinde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tevarüs eden problemlerin büyük payı vardır. Memur devleti/kapıkulu zihniyeti Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. O, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e yaşanan siyasi hesaplaşmaları memur devleti/kapıkulu zihniyetine bağlamıştır. Ona göre bütün siyasi çekişmelerin merkezinde devleti ele geçirme çabası yatmaktadır. İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf, Cumhuriyet Halk Fırkası, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mücadeleleri hep sorgulanamaz gücü ele geçirmek içindir.

Kemal Tahir, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosunu *Kuva-yı Milliye kadrosu*, *Kuva-yı Milliyeciler* ya da *Kuvvacılar* diye isimlendirir. Kuva-yı Milliyeciler de aslen İttihatçıdır. "Jöntürk hareketinin getirdiği İttihat ve Terakki Cemiyeti hareketinin sonucu İttihat ve Terakki Cemiyeti kadrosu, bütün va-

tanseverliğine, bütün idealist girişimlerine rağmen koca bir imparatorluğu elden çıkarmamıza sebep olmuş, işte bir Mustafa Kemal ve arkadaşlarının oluşturduğu kadro, yeni bir devlet kurmuş! Bu iki kadroyu da kuranlar -az farkla- hemen hemen aynı insanlar... Birinde devleti elden çıkarıyorlar, birinde yeni bir devlet kuruyorlar...” (Bozdağ 1995: 60). Kuva-yı Milliye yeni devleti kuran temel unsur olup Cumhuriyet'in ilanından sonra devrimlerin koruyucu ve yürütücü gücüdür. Bu ekip yeni devleti kurarken Osmanlı'ya ait bütün mirası reddederek tasfiye etmiştir. “... 1923 Kuvayı Milliyecileri bir dünya imparatorluğunun miras hesaplarını tasfiyeye oturdular. Peki neydi tasfiye edilecek miras? Yedi yüz yıllık bir dünya imparatorluğu...” (Tahir 1982: 351). Kemal Tahir, Kuva-yı Milliyecilerin böyle bir karar almaya halkarı olmadığını söylemiş ve onları bu konuda eleştirmiştir. Çünkü reddedilen sadece basit bir toprak parçası değildir. Dünyanın gelmiş geçmiş en büyük imparatorluklarından birisine ait olan kültürel birikim ve medeniyet de terk edilmiştir. “Dikkat et, dört yüz yıllık hilafetin bütün dünya İslamları üzerindeki manevi hakkını katmıyorum. Tasfiye edilen miras Osmanlı'nın sırf kılıç gücüyle vuruşarak aldığı, tarih boyu vuruşarak savunduğu mirastı. Evet oturuldu masaya... Karşımızda yirmi iki devlet... Bilir misin iki bölümde tamamlanan Lozan Anlaşmasının bütün oturumları ne kadar sürmüştür?... Beş buçuk ay... Demek dört milyon üç yüz seksen küsür kilometrekarelik bir imparatorluğun yedi yüz yıllık hesapları tasfiye edildi beş ay içinde... Buna tasfiye denmez. Mirası reddettik, hem de borçlarından bir kısmını kabul ederek reddettik” (Tahir 1982: 351-352). Kemal Tahir, Kuva-yı Milliyeci ekibin Osmanlı mirasını (hem toprak hem de kültür, medeniyet) savunamayacakları gerekçesiyle bıraktıkları ifadelerini anlamsız bulmaktadır. Ona göre hiçbir yenilgi haklı davaların savunmasını terk etmeyi veya bırakmayı gerektirmez. Aksine davadan vazgeçmeden sabırla bekleyip uygun zamanı kollamak en doğru tercihtir. “Haklar her zaman silahla savunulmaz. Hakkımız olanlara önce mutlaka sahip çıkardık. Fırsat kollayarak bekledik. Sırası geldikçe yeniden pazarlık teklif ederdik. Hesaplaşma isterdik. Güç yetmeye geldi mi, elimizden zorla alınan zorla geri alamazdık belki ama, bize zorla da ‘Bağışladık’ dedirtemezlerdi...” (Tahir 1982: 352, 353).

Kemal Tahir'in kurucu kadroyu zenginlerle iş birliği yapmalarından dolayı da eleştirir. Ona göre kurucular Cumhuriyet'in ilanından sonra halkla, fakir

tabakayla yollarını ayırıp zenginlerle iş birliği yapmıştır. Devletçilik politikası da bu yönetici-zengin iş birliğine büyük bir destek sağlamış fakirden alıp zenginin cebine koymuştur. “Vergiye ekseriyet fakir olduğundan ve zenginler ekseriyet asıl kazançlarını, usta maliyeciler, avukatlar tarafından sakladıklarından, Millet Meclisi’nde kendi mümessillerini bulundurdıkları için daima işlerine gelen kanunları çıkarttıklarından fakirler öder. Fakirlerin parasıyla devletçi müesseseler kurduk. Altına bir de madde ilave ettik. ‘İlerde yerli zenginler yetişirse bu fabrikaları onlara devredeceğiz!’ Bu madde kimin lehinedir? Herhalde fakirlerin lehine değil... Hasılı Mustafa Kemal Paşa, fakirlerle beraber olmaktansa zenginlerle beraber olmayı tercih etti. İçinde bulunduğu şartlara göre de başka türlü hareket edemezdi. Çünkü dayandığı esas kuvvet zenginlerdi.” (Tahir 2008: 613, 614).

2- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

Kemal Tahir’in Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nı doğrudan ele aldığı bir romanı yoktur. Ancak onun *Notlar*’ından ve romanlarında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kurucu paşaları hakkında yazmış olduklarından faydalanılarak bir sonuç elde edilmeye çalışılacaktır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nı Kazım Karabekir, Ali Fuat (Cebesoy), Rauf Orbay, Refet Bele ve Adnan Adıvar kurmuştur. Adnan Adıvar haricindeki dört kurucu isim de Milli Mücadele’nin önemli paşalarıdır. Halk arasında bu paşalara büyük itibar gösterilse de Kemal Tahir’in bunlara bakışı pek de olumlu değildir. Çünkü ona göre bu paşalar belli noktalarda kişisel çıkarları için mücadele etmiş, hilafet ve saltanat meselesinde İstanbul’un yanında durmuş ve oradan beklentiler içine girmiştir. *İkinci Grup*’u temsil eden bu paşalar Mustafa Kemal ve Kuva-yı Milliyeci ekiple siyasi mücadeleye girmiş ve girdikleri mücadeleyi kaybetmiştir.

Kemal Tahir, paşaların bu siyasi hesaplaşmasını kapıkulu/memur devleti anlayışının siyasal hayata yansımaları olarak değerlendirmiştir. Ona göre kurulan siyasi partiler her ne kadar kendilerine ait parti programları yayınlasalar da özünde birbirinin aynıdır. Hepsisi de kapıkulu/memur devleti zihniyeti gereği iktidara gelmeyi ve partinin bütün kadrolarıyla devletin mekanizmalarını ele geçirmeyi hedeflemiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Halk Fırkası’nın mücadelesi de böyle bir mücadele olup Halk Fırkası elindeki gücü ve devletin imkanlarını

kullanarak Terakkiperver Fırkası'nı tasfiye etmiştir. “Burada dikkat edilecek nokta, memleketimizde her zaman olduğu gibi, bu partinin de kapıkuluları tarafından kurulması ve iktidardaki kapıkulularına karşı, gene her zaman yapıldığı gibi, çoğu bir araya gelmemesi lazım kişilerin alay alay partiye koşmalarıdır” (Tahir 1992: 467).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın en büyük hedefi, iktidarı rakiplerinin elinden almaktır. Bundan dolayı başta Halk Fırkası'nın iktidardan uzaklaştırdığı şahıslar olmak üzere farklı amaç ve hedefteki çeşitli insan grupları bu partinin çatısı altında toplanmıştır. Ancak toplanan bu gruplar aceleci, plansız ve farklı hedeflere sahip olduğu için Halk Fırkası gibi yekvücut bir yapı karşısında yenilmiştir. “Yaptığı, iktidarın birtakım başarısız uygulamalarına, birtakım yolsuzluk ve haksızlıklara tepki göstermek, daha liberal bir ekonomik ve siyasal yapılanma taleplerinde bulunmaktı ki, burada amaçlanan köklü bir değişiklik değil, iktidara gelmektir... Meclis'teki muhalif milletvekillerinin liberal bir program çerçevesinde kurulan bir kapıkulu yani, yöneticiler kesiminin iktidardan uzakta kalmış kadroları tarafından oluşturulan bir partidir” (Yavuz 2000: 466-467).

Kemal Tahir, bu partinin kurulmasını *kurtarıcıların ikiye bölünmesi* (Tahir 2016: 159) olarak yorumlamış ve bu siyasi rekabeti evvelden beri devam eden paşalar kapışması olarak değerlendirmiştir. “Seferberlikte Enver Paşa'nın kestiği Ermeni'yi Cumhuriyet'te Kemal Paşa arar mı? Arar arar arkadaş! Bu paşa kısmı evvel-eski birbirine zıt gider. Al Karabekir Paşa'yı, al Refet Paşa'yı, al Ali Fuat Paşa'yı... Tamam! Dur oğlum... Al şimdi de İsmet Paşa'yı...” (Tahir 2008: 142).

Kemal Tahir, *Bir Mülkiyet Kalesi* romanında Anadolu Mücadelesi'nden bahsederken Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurucularından olan Refet Paşa, Rauf Bey ve Ali Fuat Paşalara da değinmiştir. Romanda bu paşalar şahsi çıkarları için mücadele etmektedir. Ankara'da saltanatın kaldırılacağına dair şayialar ortaya çıkınca üç paşa Mustafa Kemal ile oturup bu meseleyi konuşarak onu bu düşüncesinden vaz geçirmek istemiştir. Özellikle Rauf (Orbay) Bey saltanat ve hilafeti savunan bir konuşma yapmıştır. “-Ben makam-ı saltanat ve hilafete vicdanen ve hissen merbutum. Çünkü benim babam padişahın nam ve nimetiyle yetişmiş. Osmanlı Devleti'nin ricali sırasına geçmiştir. Benim de kanımda o nimetin zerrati vardır. Ben nankör değilim ve olamam. Padişaha muhafaza-i sadakat

borcumdur. Halifeye merbutiyetim ise terbiyem icabıdır. Bunlardan başka umumi mütalaam da vardır. Bizde vaziyeti umumiyeyi tutmak güçtür. Bunu ancak herkesin erişemeyeceği kadar yüksek görülmeye alışılmış bir makam temin edilebilir. O da makam-ı saltanat ve hilafettir. Bu makamı lağvetmek, bunun yerine başka mahiyette bir mevcudiyet ikamesine çalışmak, felaket ve hüsranı mücibdir. Asla caiz olmaz” (Tahir 2009: 507-509).

Bu paşalar Mustafa Kemal’le yapmış oldukları bu toplantıda ona karşı bazı ayak oyunları yapmayı da elden bırakmazlar. Ancak Kemal Tahir, Mustafa Kemal’e oyun yapmak isteyen bu paşaların karşısındakini hafife aldıkları ve onların hiçbirinin Mustafa Kemal’in ka’bına erişemeyecekleri kanaatindeydi (Tahir 2009: 507-509).

Toplantı sonrasında her ne kadar hilafet ve saltanatın baki kalacağı belirtilse de bu kararın üzerinden çok vakit geçmeden İstanbul hükümeti Ankara’ya telgraf göndererek Ankara’nın görevini tamamladığını, memleketin birliği ve dirliği için bundan böyle İstanbul’daki hükümet ve padişahın görevi rahatlıkla devralacağını bildirmiştir. Bu telgraf üzerine Mustafa Kemal saltanatı kaldırmaya karar vermiş, bunun lüzum ve gerekçelerini de Meclis’te Rauf Bey’e izah ettirmiştir (Tahir 2009: 510). Böylelikle saltanatı savunan Rauf Bey’den önceki hamlesinin intikamını almış olur. “Makam-ı saltanat ve hilafete vicdanen ve hissen merbut olduğunu söylemiş bulunan Rauf Bey, aldığı emir mucibince iki kere kürsüye çıktı ve hatta saltanatın lağvolunduğunu günün bayram kabul edilmesini dahi teklif etti” (Tahir 2009: 511).

Kemal Tahir, *Bir Mülkiyet Kalesi* romanında Refet Paşa hakkında başka değerlendirmelerde de bulunup onun kendi bekası için çalıştığını vurgulamıştır. Refet Paşa, Çerkez Ethem kuvvetlerine karşı mücadele eden İzzet Bey’in yardım isteğini geri çevirmiştir. Sebep de onun başarısız ve kendisinin de başarılı olmasını istemesidir (Tahir 2009: 414). Refet Paşa kendi bekası için uğraşmakla kalmamış bir de hal etmediği halde büyük görevlere talip olmuştur. Kemal Tahir onun kazanmış olduğu söylenen Dumlupınar galibiyetinin bile şüpheli olduğu düşüncesindedir (Tahir 2009: 438-439). Refet Paşa istediği vazife verilmeyince harp ortamında küsmüş ve Kastamonu civarında bir yaylaya çekilmiştir. “*Bizim Aslıhanlardaki muvakkat kumandanımız şimdi orduya da, millete de küsmüş. Kas-*

tamonu taraflarına Ecevit'e, ormanların arasına yan gelmiş orada, herhal yayla safası yapıyordur" (Tahir 2009: 439).

Ankara'dan umduğunu bulamayan Refet Paşa bu sefer yönünü İstanbul'daki halife Abdülmecid Efendi'ye çevirmiştir. Onunla iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. İleride tekrardan gücü elinde bulundurursa kendisine de önemli görevler vereceğini umut etmiştir (Tahir 2009: 563). Bu konuda Refet Paşa yalnız değildir. Diğer paşalar da yönünü İstanbul'a dönmüştür. Halk Fırkası ekibine karşı İkinci Grup çareyi birleştirici güç olarak gördüğü halife etrafında toplanmakta bulmuştur. "Alem-i İslam akılımı kaybetmedi. Vicdan sahibi, hamiyet ehli Osmanlılar tükendi mi? El altından biz de hazırlanıyoruz. Bu mülkü bir şarhoşa peşkeş çekecek değiliz. En güvendiği adam Refet Paşa. Halifenin ayaklarını öpüyor. Rauf Bey, Kazım Karabekir Paşa, Nureddin Paşa, Vehip Paşa gibi rical-i Osmaniye, halifemiz efendimize canlarıyla, kanlarıyla merbut bulunuyorlar" (Tahir 2009: 566).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Kemal Tahir, Mustafa Kemal'in diğer paşaların çok fevkinde olduğu ve onları bir şekilde merkezden uzak tutmayı bildiği kanaatinde. Musatafa Kemal kendisine rakip olacak paşaların tamamını çeşitli görevlerle kendi bölgelerinden almış ve onları başka yerlere göndermiştir. "Paşa tabi ordunun başından ayrılmadı. Aksine Kazım Karabekir Paşa'yı ordusundan uzaklaştırdı. Refet Paşa'yı İstanbul'a yolladı. Ali Fuat Paşa, Meclis ikinci reisi... İsmet Paşa da Hariciye Vekaleti'ne tayin edilip Lozan'a gitti. Artık gittikçe daha iyi anlaşılıyor. Başımızdaki kalabalığın içinde Mustafa Kemal'in cinsinden bir başka adam daha yok. Ötekiler hep emir kulları... Hem de akıllarınca, ülküp çekindikleri 'dev'e küçük çelmeler takacaklar." (Tahir 2009: 514) Kemal Tahir bu eleştirilerine rağmen Ali Fuat ve Kazım Karabekir Paşaları Mustafa Kemal'i yakalayıp da İstanbul'a götürmek için Anadolu'ya gelen Fevzi Çakamak Paşa'ya karşı korumalarından dolayı da takdir etmiştir (Tahir 2016c: 390).

Kemal Tahir, *Bozkırdaki Çekirdek* romanında Kazım Karabekir Paşa'dan hususen bahseder. Karabekir'i "Paşa Mebus" diye zikretmektedir. Ona göre Kazım Karabekir, hiçbir zaman risk almayan ve risk alamadığı için ayağına gelen her fırsatı kaçıran birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. O da diğer arkadaşları gibi hak ettiğinden fazlasını istemiştir. "Paşa mebus, Genel Sekreter'le yalnız görüşmeyi tasarladığı için belli belirsiz duraklamıştı. Karayağızdı, ortadan uzuncaydı, tıknazdı. Ömrü

her yeni durumda hak ettiğinden fazlasını almaya çabalamakla geçmişti. Onun da hesabı, her şeyi tehlikeye atmamaktı. Gerçekten hak ettiklerini hep bu yüzden kaybetmişti” (Tahir 2016a: 19). Kazım Karabekir, pimpirikli, vesveseli ve korkak bir tip olarak tasvir edilmiştir. Yaptığı şeylerin yanlış İsmet İnönü tarafından yanlış anlaşılmasından çok korkmaktadır (Tahir 2016a: 21-24). “Kurtuluş Savaşı’nın başında en büyük üç Kuva-yı Milliyeci’den biriydi Paşa Mebus... 1939’da yeniden milletvekili seçilmiş, kısa bir süre önemli bir yere getirilmişti. Fakat İzmir Suikastı’nda asılma tehlikesi atlatması, yıllarca gözaltında tutulup yazdığı anıları, bazı belgeleri ele geçirmek için evinin birkaç kere basılması, her çeşit arkalamayı bugün bile tehlikeli kılabilirdi. Vaktiyle İttihat ve Terakki’de beraber çalışmış olmaları durumun nezaketini büsbütün artırıyor” (Tahir 2016a: 20).

Kemal Tahir’in *Kurt Kanunu* romanında vermiş olduğu bilgilere bakarsak Şeyh Sait İsyanı sırasında başbakan olan Fethi Bey, bazı şahısları Terakkiper ve Cumhuriyet Fırkası’nın yöneticilerine göndermiş ve partiyi kapatmalarını istemiştir. Ancak bir müddet sonra başbakan değişmiş ve Fethi Bey’in yerine İsmet İnönü başbakan olmuştur. İnönü başbakan olunca Takrir-i Sükun Kanunu’nu çıkarılır ve partinin İstanbul şubeleri basılmıştır. “Hemen Takrir-i Sükun adlı bir kanun çıkarılıp gazetelerin kapatılmasına girişildi. Biri başkaldırma mıntıkasında olmak üzere iki İstiklal Mahkemesi kuruldu. Terakkiper Cumhuriyet Partisi’nin İstanbul’daki şubeleri basıldı. Şeyh Sait İsyanı 62 gün sürerek 15 Nisan 1925’te bastırılmıştı. Bundan bir buçuk ay sonra muhalif partinin basılan şubelerinin kapatılmasına Ankara İstiklal Mahkemesi karar verdi, bu karar vekiller heyetince onaylandı” (Tahir 2016b: 87, 88). *Kurt Kanunu* romanında ayrıca İzmir Suikastı bahane edilerek Terakkiper Cumhuriyet Fırkası’nın kurucu paşalarına gözdağı verildiği ifade edilmiştir (Tahir 2016b: 116). Çünkü Fırka çok daha önce kapanmış olsa da hesaplaşma devam etmektedir.

Terakkiper Cumhuriyet Fırkası’nın tasfiye edilmesinde dönemin sosyal şartlarıyla beraber iç ve dış siyasetinin de büyük etkisi vardır. Hilafet ve saltanatı savunmasından dolayı başta İngilizler olmak üzere hiç bir yabancı güç onları desteklememiştir. İç siyasette de zaten Kuva-yı Milliyeci grup devletin bütün mekanizmalarını elinde tuttuğu için bu imkanları kullanarak Terakkiper Fırkası’nı güç kullanarak da olsa bastırmıştır.

3- İzmir Suikastı

Kemal Tahir, *Kurt Kanunu* romanında İzmir Suikastı'ni detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Bu romanda Kara Kemal ve Abdülkerim Bey (Abdulkadir) gibi tarihi şahsiyetler roman kahramanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kara Kemal, romanda hiçbir şeyden haberi olmayan, iyi ve masum bir insan şeklinde tasvir edilmiştir. Haberi olmadığı halde ismi İzmir Suikastı'ne karıştırılmış ve İstiklal Mahkemesi'nce de bu olayın elebaşısı kabul edilmiştir.

Roman İttihatçıların ünlü tetikçilerinden Abdülkerim Bey'in Gülcemal vapurunu uzaktan takibi ile başlar. Çünkü bu vapurda Atatürk'e suikast planını icra edecek olan Lazistan mebusu Ziya Hurşid vardır. Vapurun hareket etmesiyle beraber olaylar hızla gelişir. Bir müddet sonra İzmir Suikastı ifşa olunca kovuşturmalar başlar. Kovuşturulanlardan birisi de Kara Kemal'dir. Kara Kemal güngörmüş, tecrübeli bir siyasetçi olarak İttihatçıları ve İttihat ve Terakki hakkında iç muhasebe yapar. Bu bağlamda onun İttihat ve Terakki ve Cumhuriyet dönemi eleştirileri büyük önem arz eder.

İzmir Suikastı'nı gerçekleştirmek isteyen İttihatçıların bu suikastten çok büyük beklentileri vardır. Eğer başarılı olurlarsa tekrardan iktidar koltuğuna oturup Halk Fırkacılarından intikam almayı hesaplarlar. "Doldururum Halkçıları Mehterhane'ye... 'Doldu Efendimiz... Doldu balık istifi... Napalım?' derler. 'Doldurun altta kalanlardan birazı geberene kadar' derim. Sürüsüne bereket çünkü" (Tahir 2016b: 14). Kara Kemal, İttihatçıların Mustafa Kemal ve Kuva-yı Milliyeci ekibi iktidar koltuğuna yakıştıramadıklarını ve devleti yönetmeyi beceremedikleri kanaatinde olduklarını söylemektedir. Ayrıca Anadolu Mücadelesi'nde kendileri olmadan Mustafa Kemal'in bu mücadeleyi başarıyla tamamlamasının imkansız olduğunu düşündüklerinden iktidardan uzaklaştırılmakla haklarının yendiğini belirtmektedir. Halk Fırkacılar yönetimi ellerinde tutmak için basına baskı uyguladıkları gibi İstiklal Mahkemeleriyle de halka, siyasilere ve aydınlara gözdağı vermektedir. "... Kabadayılar Cumhuriyetçi olan eski komitacılara kızıyorlar. İstiklal Mahkemeleri başkanlıklarına. Sorgusuz morgusuz keyiflerince adam asabilmelerine imreniyorlar...Hile katılmış son seçimlere... Bununla yetinmeyip Terakkiperver kapatılmış...

Şeyh Sait Ayaklanması'nı bahane edip söz hürriyetini, yazı hürriyetini ortadan kaldıran Takrir-i Sükun Kanunu çıkarılmış... Gazeteciler İstiklal Mahkemesi'ne verilmiş kanunsuz. Niyetleri terör yoluyla diktatörlükmüş. Yaşanmaz hale gelmiş memleket. Oysa cephelerde İttihatçı subayların gayretiyle, cephe gerisinde İttihatçı memurların, İttihatçı eşrafın gücüyle kazanılmış zafer... Hanedanla halifelğin kaldırılması İngilizlerin işine geliyormuş aslında. Bunu böyle düşünenler vatan haini sayılmış" (Tahir 2016b: 63/204).

Kara Kemal, İttihatçıların yönetimi baskıcı diye eleştirmelerini gerçekçi bulmaz çünkü İttihat ve Terakki döneminde de kendileri benzer şekilde hem basın hem de insanlar üzerinde baskı kurmuştur. Ona göre asıl mesele gücün ellerinden çıkıp başka birilerine geçmesidir. Gücü elinde bulunduran Halk Fırkalarının sorgusuz, sualsiz her istediğini yapması İttihatçıları kışkırtmaktadır. "Elinde kırmızı kalem... Gitsin mi, gitmesin mi? Çarpmayı çektikleri darağacına... Kırmızı kalem adların üstünde geziniyor, Ezrail'in tırpanı gibi... Bir sevinç patlıyor yüreğinde, gelip girtlağında yumruluyor. Kaç yıldır hasretti bu güce... Babayiğite yaraşır çetin vartalar atlatıp, yırtıp hoplayıp iktidar koltuğunu kapmayınca..." (Tahir 2016b: 31).

Anadolu Mücadelesi'nde İttihatçılar ve Mustafa Kemal ekibi birlikte mücadele etmiş ancak Cumhuriyet'in ilanından sonra inkılapların da etkisiyle görüş ayrılığına düşmüşler. Zamanla iyice artan bu görüş ayrılığı düşmanlığa dönüşmüştür. Ancak İttihatçılardan bir kısmı bu dönemde Mustafa Kemal'in yanında yer alarak Kuva-yı Milliyeci dediğimiz grubu oluşturarak eski arkadaşlarına karşı mücadele etmeye başlamıştır. "... Anadolu Savaşı'nı başarıya ulaştıran asker-sivil kadronun çoğunluğu İttihatçıydı. Bunlardan küçük bir gurup Gazi Paşa'nın takımına katıldı. İlk çatışma, biliyorsun, padişahlık, halifelik meselesinde patlak verdi" (Tahir 2016b: 114, 115).

Milli Mücadele sonrasında eski İttihatçılar, Mustafa Kemal'le birleşmek istemiş ancak onun yanında yer alan İttihatçılar onun tekrardan eski İttihatçılarla görüşüp anlaşmasını karşı çıkmıştır. Mustafa Kemal'in onlarla anlaşması durumunda kendilerinin tekrardan arka plana itilme tehlikesi başgöstermiştir. Bundan dolayı eski ekibin saf dışı kalması için çaba harcamaktadırlar. Kara

Kemal bu durumu şöyle anlatmaktadır: “Başka bir tehlike, Gazi Paşa'nın kendi takımını bırakıp bizim başımıza geçmeği göze alamayacağından, istese de bunu yapamayacağından geliyordu. Birtakım İttihatçılar başından beri çevresine toplanmışlardı. Bunlar, İttihat ve Terakki'nin bir daha dirilmeyeceğine inananlar, işlerini buna göre hesaplayanlardı. Bizim ikinci gurubumuz denebilir. Daha doğrusu bizim ikinci takım... Biz ortada olmadıkça bir şeyler umabilirdi. Bu yüzden Paşa'nın bizimle anlaşmasına karşıydılar. Paşa da bize sürgit güvenemezdi. Bize katılması yalnız kalmak, yalnız kalması kısa bir zamanda kolayca yıkılıp gitmekti” (Tahir 2016b: 209).

İç ve dış siyasi şartlar artık İttihatçıların tasfiyesini gerekli kıldığı için İzmir Suikasti ile İttihatçılara son darbe vurulmak istenmiştir. Kara Kemal'e göre bu kapışma er ya da geç eski gerçekleşecektir. Bu suikast işi de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası gibi Cumhuriyet'in kurulmasından beri devam eden hesaplaşmanın devamıdır. Bu büyük bir hesaplaşma olduğu için tehlike de çok büyüktür. Başvekil İsmet Paşa bile yargılanmak için tutuklanan Kazım Karabekir meselesinde taraf tuttuğu için tehdit edilmiştir. Bundan dolayı Ankara'dan kalkıp İzmir'e gitmek zorunda kalmıştır. “İsmet Paşa'nın bir ara İstiklal Mahkemesi'yle çatıştığı, temelsiz suçlamadan çekindiği belliydi. Hemen İzmir'e koşmuş, iki mebusun sorgusunda bulunmuş, suçlamaların temelsiz olmadığını görmüştü. Resmi bildiri, büyük paşalarla beraber eski Maliya Bakanlarından Cavit Bey'in de tutuklandığını gösteriyordu” (Tahir 2016b: 111).

Kemal Tahir, romanda Kara Kemal'in ağzından devletin suikastten haberi olduğunu ifade etmiştir. Devletin bu olayda çok büyük hesapları olduğu için devlet suikasti bildiği halde sonuna kadar gizli tutmuştur. “Hayır kurtulamazlar ağır cezalardan bu pis işlere girenler... Yahu İzmir valisine özel hafiyelik ettiğini bilmeyen kaldı mı Şevki'nin? Memetçe'den habersiz sigara yakamaz Şevki. Kaçakçılıkta gezinen, uzun zaman yakalanmayan herifin hafiyeye olduğunu bu memlekette ancak bizim Maarif Nazırımız Şükrü bilmez!... Akılları sıra, sırtı da gelse, karnı da gelse kazanmış olacaklar. Ya Sarı Paşa'dan kurtulup devlete konacaklar ya da durmadan para sızdıran, suikastten başka söz etmeyen belayı başlarından atacaklar” (Tahir 2016b: 64, 65/210). Kara Kemal'in bu

kanati doğrudur. Romanın kahramanlarından Emin Bey'in ifadesine göre Bolşevik istihbarat rgt *Gepu* da suikastı önceden resmi makamlara haber vermiştir (Tahir 2016b: 184/199). Devletin bu işi sonuna kadar götürmesinin sebebi İttihatçılar ve diğer muhaliflerin bir kısmını temizlemek ve bir kısmına da gözdağı vermektir. “-Bizi temizlemeye mi karar verdiler peki? Şimdi bizim hepimizi... Çok önceden bilindiği, dikkatle izlendiği anlaşılan bu suikast teşebbüsü de ekmeklerine yağ sürdü. Başından beri beni şarşırtan nedir bilir misin? Kollayarak ilerlemeleri. nce Terakkiververlerden birkaç mebusun canını yakmak dşnld, sanırım orduyu tedirgin etmek istenmedi. Sonra görüldü ki şartlar uygun... Bir taşla iki değil üç kuş vuracaklarmış gibime gelir. Muhalif mebusların gürültüsünü, paşaların ordudaki nüfuzunu, İttihatçılığın kökünü hep birden kazıyacıklar...” (Tahir 2016b: 116).

4- Serbest Cumhuriyet Fırkası

Kemal Tahir'in romanlarında Serbest Fırka'ya dair yazmış olduklarına geçmeden önce onun bu dönemdeki düşünce dünyasına bir göz atmakta fayda vardır. O, Cumhuriyet'e ve kurucu kadroya dair düşüncelerinin Cumhuriyet'in onuncu yılından itibaren (1933) değişmeye başladığını söylemektedir. Kendisinin ifadesiyle Kemal Tahir, bu on yıllık dönemde katıksız ve idealist bir Kemalisttir. Atatürk devrimlerine sahip çıkan, devrimleri kollayan sıkı bir CHF'lidir. Ancak Cumhuriyet'in onuncu yılında yapılan kutlamalara halkın iştirak etmemesi onda bir hayal kırıklığı meydana getirmiştir. Halkın bu umarsızlığı onu devrimler ve kurucu düşünce hakkında yeniden düşünmeye sevk etmiştir. “Ben onuncu yildnmnde dünyanın yıkılmasını bekliyorum. Devrimlere sahip çıkan millet öylesine aşk ve şevkle onuncu yildnmn kutlayacak ki yer yerinden oynayacaktı. Ama bir de baktım ki tıss... Resmi gırtlaklar yaşasın diye bağırdı ama elbette yırtılırcasına değil. Birkaç balon uçtu, birkaç maytap fişeği parladı, sonra sanki yurdu demir ağlarla rmemişiz de ruhlarımıza demirden bir zindan rmşz. Cumhuriyet'ten ve onun yönünde yapılan devrimlerden en az beklenen, hayatını devrimlere adanmış bir kuşakken, derin derin düşündüm; sakın yanılmış olmayalım” (Bozdağ 1995: 77).

Kemal Tahir, *Yol Ayrımı* ve *Hür Şehrin İnsanları* romanlarında 1930'lu

yıllarda yaşanan siyasi olaylara ve Serbest Fırka meselesine yer vermiştir. Onun bu romanlarında Ahmet Ağaoğlu'nun *Serbest Fırka Hatıraları*'ndan bolca yararlandığını söylemekte fayda vardır (Andı 2010: 458). Kemal Tahir, ayrıca *Yol Ayrımı* romanında Ağaoğlu Ahmet'i romanın kahramanlarından biri yapmış ve Atatürk'ün yeni fırkaya karşı tutumu, Ankara'da yaşanan siyasi olaylar, Fırka'nın faaliyetleri gibi konuları onun ağzından okuyucuya aktarmıştır.

Kemal Tahir, *Hür Şehrin İnsanları* romanında Atatürk'ün siyasi olarak işlerin iyiye gitmediğine kanaat getirmesi üzerine yeni partinin teşekkülüne karar verdiğini söylemektedir (Tahir 2008: 640). Tek Partili sistemde murakabenin olmaması nedeniyle Atatürk yeni partiyi kurdurarak her iki partinin de birbirini denetlemesini amaçlamaktadır. Ayrıca memleket içinde hürriyet havası estirmek istemektedir (Tahir 1982: 37).

Bu dönemde bahsetmiş olduğumuz siyasi problemlerin yanında sosyal problemler de vardır. Halk Fırkası insanlar nezdinde ciddi bir itibar kaybı yaşamıştır. Bunun en önemli nedeni hiç şüphesiz Halk Partili birçok ismin yolsuzluklara bulaşmasıdır. Bu yolsuzluk, komisyonculuk vb. söylentiler halk nezdinde partiye karşı olumsuz bir kanaat oluşturmuştur. Sadece halk arasında değil Meclis koridorlarında ve Ankara'daki kulislerde de bu meseleler sürekli gündeme gelmiştir. “Demek, kapalı düzenin zararlı olduğu anlaşıldı. Baskı devrimleri halka mal etmek için yararlı sayılabilirdi. Başarılamadı. Tersinden dalaverecilere, madrabazlara, vurgunculara hatta hırsızlara yaradı. Geçen gün Tarkanlardaydım, Hakimiyet-i Milliye'nin başyazarı geldi. Söz vurgunculuktan açıldı. Adamın anlattıklarını duymalıydınız” (Tahir 1982: 83, 84).

Eski devlet memuru zihniyeti devletin bütün sistemini ele geçirdiği için daha birkaç yıl öncesine kadar devrimlerden bahseden insanlar artık para biriktirme hırsına kapılmıştır. Geçmişte inkılaplar için çalışan insanlar şimdi sistemin çarkları arasında kaybolup gitmiştir. Bu memur devleti zihniyeti, devletin bütün kurumlarını ele geçirdiği için idealist gençler şaşkınlık içinde kalmıştır. Çünkü Atatürk bile bu sistemi devam ettirmek zorunda kalmıştır. Bu sisteme karşı çıkanlar ise dışlanmışlardır. “-Sahi sürüsüne berekettir. Mustafa Kemal Paşa'ya... Macerayı hikâye ediyor. Bu gidişin hayır getirmeyeceğini, inkılap yapmak davasında olan insanların 'şahsi servet' denilen beladan korkmaları,

nefret etmeleri icab ettiğini, her çeşit inkılabın anasını bu yolun ağılattığını, her bir şeyin başında inkılap rehberlerinin zengin olmamasının birinci madde olarak bulunduğunu bir bir dili döndüğü kadar sayıyor. Buna çare bulmasını, önünün almasını, ellerini öperek yalvarıyor. Sonra ne cevap verilse beğenirsin? -'Haklısın ama' denilmiş, 'Bizim de bir başka büyük politika düşüncemiz var. Mamafih bu layihanızla sizin Şeker Şirketi Meclis-i İdare azalığında gereği gibi faydalı olamayacağınız da anlaşıldı. İstifa etmekle ala ettiniz! Profesörlükte memleket irfanına yardım etmeye devam ediniz" (Tahir 2008: 603). Burada da görüldüğü üzere Cumhuriyet'in kurucuları ve yürütücüleri devleti kurtarmak işini hallettikten sonra kendilerini kurtarma işine düşmüştür. Herkes kendi yükünü tutmaya bakınca asıl idealistler şaşkına dönmüştür. Bu tavırların himaye görmesi de buna tuz biber ekmiştir. Çünkü bütün bunlar siyaset gereği olağan şeylermiş gibi kabul görmüştür (Tahir 2008: 603,604).

Ankara, Kemal Tahir'in *aferizm* olarak isimlendirdiği komisyonculuk, aracılık ve iş takibinin merkezi olmuştur. Milletvekilleri ve bürokratların en önemli işi budur. Bir tanıdık olmadan veya bulunmadan Ankara'da iş yaptırmak imkansızdır. "Türk olmayanlar bir Ankaralı maske edinmek zorunda idiler. Birkaç misal süratle şu fikrin yayılmasına sebep olmuştu. Ankara'da ancak nüfuzlu milletvekilleri vasıtasıyla iş çıkarılabilir" (Tahir 1982: 84). Çürümüşlük devlet dairelerini her kademesine sirayet etmiştir. Bu işe muhalefet edenler de bir müddet sonra ya bir kenara çekilmiş ya da diğerleri gibi olmuştur (Tahir 1982: 85-87).

Tek Parti rejimine rağmen bütün bu olumsuzluklar devam edince Atatürk başka bir çare düşünmüştür. Çare yeni bir partinin kurulmasıdır. Kemal Tahir'in anlattığına göre Atatürk, İstanbul'a gelip gizlice Büyükdere'de Necmettin Molla'nın evinde Fethi Bey'le bir görüşmüştür. Fethi Bey'le İsmet Paşa'nın arası açık olduğu için bu görüşme gizli yapılmıştır. Bu görüşmeden bir müddet sonra Atatürk Yalova'da bir balo vermiştir. Baloda Fethi Bey ve İsmet Paşa da vardır. Bu balo vasıtasıyla Atatürk, yeni firkanın kurulacağını fısıltı yoluyla baloya katılanlara duyurmuştur.¹ Böylelikle dar çerçevede dahi olsa bir kamuoyu

¹ Kemal Tahir bu balo mevzusunu *Hür Şehrin İnsanları* romanında daha farklı ele alır. Bu romanda Serbest Fırka'nın kuruluşuna Atatürk'ün içkili olduğu bir zamanda karar verdiğini söyler. Ancak 1949 yılında kaleme aldığı *Hür Şehrin İnsanları* romanındaki bu düşüncelerini daha sonra 1970 yılında tamamladığı *Yol Ayrımı* romanında tashih etmiştir. (Bk.: Kemal Tahir, *Hür Şehrin İnsanları*, İthaki Yayınları, İstanbul 2008, s. 605)

oluşturulmuştur (Tahir 1982: 25). Oluşturulan bu kamuoyundan sonra yeni fırkanın teşekkülüne başlanmıştır. “Salonun ortasında Gazi Hazretleri, İsmet Paşa, Meclis Reisi Kazım Paşa, bir de Fethi Bey görüşüyorlardı. Gazi Hazretleri bakınırlarken, gözleri bana ilişti, yanlarına gelmemi eliyle emir buyurdular. Gazi Hazretleri her zaman yaptığı gibi burnunu çekerek ve gülümseyerek ‘Serbest Fırka Reisi Fethi Bey’ diye beni Fethi Bey’e takdim etti ve bana hitaben ‘Tabii, Fethi Bey’le beraber çalışacaksınız’ dedi” (Tahir 1982: 35).

Ancak herkes Fethi Bey’in şahsi olarak böyle bir fırka kurmaya teşebbüs edemeyeceği konusunda hemfikirdir. Fethi Bey, yeni fırkanın Atatürk’ün isteği üzerine kurulduğunu göstermek için ondan bir teminat istemiştir. O da mektuplaşma ile bu işin aşılabacağını söylemiştir (Tahir 1982: 41). Atatürk, Fethi Bey ve İsmet İnönü bu yazılan mektupları karşılıklı olarak kontrol edip bir mutabakata varmıştır. Önce Fethi Bey parti kurmak için Atatürk’e bir mektup yazmış ve onun iznini istemiştir. Atatürk de izin verdiği dair bir mektup kaleme almıştır. Ayrıca Atatürk yeni fırkaya maddi yardımlarda bulunacak ve seksen milletvekili verecektir. Çünkü hiç kimse Atatürk’ün başkanı olduğu fırkadan ayrılıp rakip bir fırkaya gönüllü olarak gitmek istememiştir.

Kemal Tahir’in Serbest Fırka’yla alakalı üzerinde çok fazla durduğu bir konu da Fırka’nın programıdır. Fırka bir emr-i vakiyle ve alelacele kurulduğu için kapsamlı bir program hazırlanamamıştır. Böyle programsız bir şekilde parti kurulmasını eleştiren Kemal Tahir, bu partinin “İstim yolda dizilir” mantığıyla bir yere varmasının mümkün olmadığını söylemiştir. Yeni bir partinin kurulacağına dair haberler her yere yayılırken bunun umdelerinin ne olduğunu kimse bilmemektedir. Bundan dolayı gazeteler yeni bir partinin kurulacağını haber yaparlar fakat programını bilmedikleri için partinin amacı, hedefleri hakkında malumat verememiştir. “Herkes bir Serbest lafını duymuş, aradan üç dört gün geçmiş... Gerisi gelmiyor. Yarın gazetesi ne yazacak? Delidir, oturmuş, artık günahı boynuna o “Akıldam çıkardım’ diyor ya, bu Kadri Ekrem Efendi, ‘Bilmem hangi liberal partinin nizamnamesinden adaptasyon yaptı’ buyuruyor ki benim de aklım yattı. İşte bu nizamname Deli Nizam’ın gayretiyle arkadan apansız yetişiyor. Yani Yalova yararı, ne partisi açtıklarını Yarın gazetesinde okuyup öğreniyorlar” (Tahir 2008: 605).

Kemal Tahir, Serbest Fırka'yı parti programının alelacele hazırlanması haricinde (Tahir 2008: 606) ideolojik farklılıklar sebebiyle ortaya çıkmaması ve Halk Fırkası'nın programıyla neredeyse aynı şeyleri ihtiva etmesinden dolayı da eleştirmiştir (Tahir 1982: 37). Serbest Fırka'nın kurucularından olan Ağaoglu Ahmet'e göre de partinin programı aceleye geldiği için daha çok prensip ve ilkeler niteliğindedir. "Aceleye geldi. Birbirini pek tutmuyor. Topu on bir madde, cumhuriyetçilik, milliyetçilik, laiklik esaslarına bağlı olduğumuz..." (Tahir 1982: 50).

Kemal Tahir, Serbest Fırka'nın Halk Fırkası'ndan farkını uygulamada meydana gelen aksaklıkların tadili şeklinde yorumlamıştır. Halk Fırkası millet nazarında yıprandığı için yeni fırka bozulan sistemin imajını düzeltmeye çalışacaktır. Böylelikle halk tekrardan sistemle barıştırılacaktır. "Fethi Beyefendi, mincihetin, yani esas noktada, esas temelde Cumhuriyet Halk Fırkası'yla tereddüdsüz bir fikir ve fiil birliğini bütün vicdanıyla kabul ve izhar ettikten sonra tatbikat sahasında muvaffakiyetsizlik addettiği şeylerin sebeplerini, bu sebeplerin tebdil, tadil çarelerini düşünmüş tecrübeli bir devlet adamı olarak fikrini beyan ediyor ve vaad ediyor ki, menfi gördüğü bazı neticeleri müsbet yapabilecektir" (Tahir 1982: 49).

Kemal Tahir, genel olarak iki parti arasında büyük fark olmadığını zikretse de ekonomik olarak Halk Partisi'nin devletçiliğine karşı Serbest Fırka'nın liberalizmi savunduğunu söylemeyi ihmal etmemiştir. Bunu *Hür şehrin İnsanları* romanında Yahudi Somoil Efendi'nin bakışaçısıyla okuyucuya vermeye çalışmıştır. Somoil'e göre Serbest Fırka, Halk Fırkası'nın devletçilik anlayışına karşı serbest ekonomiyi ve yabancı sermayeyi destekler. Bu da memleketin kalkınması için iyi bir şeydir (Tahir 2008: 638, 639).

Serbest Fırka'nın kurulması en çok eski İttihatçıları endişelendirmiştir. Onlara göre Atatürk bu fırkayı kurdurup kendisine muhalefet eden son muhalifleri de temizlemek arzusundadır. "Belli bir şey... Bildiğimiz, Kanlı Kavak oyunudur bu ve de Türkçesi, Sarı Paşa'nın birkaç kez oynadığı bilinir oyundur. Tetik durmadın mı tantuna gittiğin gündür Hoca Ağa... Bilmiş ol, burada profesörlük katiyen para etmez... –Dur hoca! Kimden bu emir? Sakın Gazi Paşa'dan mı? 'Geçen asımlarda bu Deli Celadet unutulduydü. Bu kez listenin başına yazılsın' mı buyurdular?" (Tahir 1982: 38/93). Serbest Fırka'nın kurulmasından şüphelenen

sadece İttihatçılar değildir. Siyasete akli yatan ve yakın geçmişteki siyasi olayları bilen herkes aynı kanaattedir. “Aman haaa... Durum ve vaziyetler senin bildiğin gibi değildir” demeli... ‘Bu işin ucunda gayet korkunç dönemeçler ve de gayet yaman vartalar vardır’ demeli... ‘Aman haaa... Biz haberlerin harmanındayız ve de havadislerin kaynağındayız. Bildiğimi, duyduğumu hep diyemem, başımdan korkarım. Şu kadarını bilesin ki, bu iş gayet bulaşık. İçinde oyunlar var ki gayet zerafetli ve de hünerli oyunlardır” (Tahir 1982: 52).

Yeni fırkanın kurulmasındaki asıl maksadın ne olduğuna dair kafası karışanlardan birisi de yazarın kendisidir. Dönemin genç idealistlerinden olan Kemal Tahir bu işe bir anlam verememiştir. Ancak kendisinin de üyesi olduğu Halk Fırkası'nın ahlaki zaafı onun ideallerini ve inkılapları tekrardan sorgulamasına neden olmuştur. “Halk Partili olarak kendi kendimle hesaplaşıyordum: Neydi bu Serbest Fırka meselesi? Gazi Paşa'nın toplumu devrimler açısından sınaması mı, yoksa bütün içtenliğiyle yavaş yavaş demokrasiye geçmek hevesi mi? Eğer toplumu –devrimler açısından- sınaması ise ve belirecek devrim düşmanlarını yok etmek ise ben kendi gözlerimle, tepelenen devrim düşmanlarının (!) tepeleyen devrimcilerden daha namuslu olduklarını görmüştüm. Namuslular temizlenmiş, meydan namussuzlara, kopuklara kalmıştı. Ters işlemi bu girişim! Fethi Bey'in adamları değil, İsmet Paşa'nın adamları fiyasko vermişti. Ama cezayı Fethi Bey'in adamları gördü” (Bozdağ 1995: 77).

Serbest Fırka'nın kurulması aşamasında yaşanan tedirginlik bir müddet sonra ortadan kaybolmaya başlamıştır. Tedirginliğin kaybolmasıyla beraber insanlar Serbest Fırka'ya akın etmiş ve Serbest Fırka memleket çapında ilgi kazanmaya başlamıştır. Yarın gazetesi de Fırka'nın basındaki sesi olmuştur. Fırka'nın halk nezdinde çok büyük bir itibar kazandığının en iyi örneği Fethi Bey'in İzmir ziyareti ve orada yaptığı mitingdir. Buradaki mitingde birçok olay meydana gelmiştir. Kalabalık gazete idarehanelerini taşlamış, başvekil İsmet Paşa'nın resimlerini yırtmıştır. Olaylar o kadar ileri boyuta gider ki polis silah kullanmak zorunda kalmış ve genç bir çocuk ölmüştür. Fethi Bey'in İzmir'de coşkuyla karşılanması romanın kahramanı Murat'ı sinirlendirmiştir. Ona göre bu coşkulu karşılama İzmir'in kurtarıcısına ihanettir. “İzmir şehri -daha kurtuluşunun üzerinden on sene bile geçmeden- Fethi Bey'i, Mustafa Kemal'e

dahi göstermediği bir sevgi ve heyecanla karşılımaş muhalefet partisi şefini, başvekilin resmine kurşun sıkıp, polisleri denize atarak bağrına basmıştır... Mustafa Kemal’i dđnya unutsa, İzmir unutmazdı, unutamazdı” (Tahir 2008: 700). İlgili halkla sınırlı kalmaz birçok basın mensubu ve aydın da Serbest Fırka’yı desteklemiştir (Tahir 1982: 97).

Hür şehrin İnsanları romanının kahramanı Murat insanların akın akın Serbest Fırka’ya geşmelerine bir anlam veremez. Onların neye inandıklarını bilmeden bir şeyin peşinde koştukları kanaatindedir. Memlekette artık Halk Partili olan insana denk gelmek nadirattan bir hal almıştır. Halk Partili olanları bir korku sarmaya başlamıştır (Tahir 2008: 649, 650).

İlk korku ve tedirginliği üzerinden İttihatçılar da halkın bu teveccühünden faydalanarak eski hesapları aşmak istemiştir. *Hür şehrin İnsanları* romanında Celil Bey eski İttihatçılardan olup Serbest Fırka’ya dahil olmuştur. Onun ve arkadaşlarının Serbest Fırka’ya geşmesinin sebebi eski dostlarının intikamını almaktır. “Arkadaşlar yemin, şart ettiler. Bu sefer iş ciddiymiş. Fethi Bey’i evvelden bilirim. Ağaoğlu’nu severim. Diğerleri de hep Merkez-i Umumi arkadaşları. Silah yoldaşları. ‘Sonunda rahmetli Cavit gibi ayaklarımız yerden kesilirse’ dedim. ‘Kesilmez’ dediler. Hasılı biz de şimdi işin tam göbeğine düştük. Hayret de senin fikrinde. ‘Karışma be adam! Sen hala uslanmadın mı?’ diye yalvardı. Dinletemedi. Komitacılık ruhumuza işlemiş. Çekişmeden duramıyoruz. ‘Herifleri alaşağı edersek, bize yaptırđıkları kodoşluğun öcünü de alırız’ dedim” (Tahir 2008: 636).

Hür şehrin İnsanları romanının kahramanı Murat sistem muhaliflerinin Mustafa Kemal’e doğrudan karşı çıkmaya güçleri yetmediği için Serbest Fırka’yı maske edindiklerini söylemektedir. Ona göre yeni fırka Atatürk muhaliflerinin merkezi olmuştur. “şimdilik Mustafa Kemal adı pek ileri sürülmüyor, hiç kimse ona karşı olduğunu söylemeye cesaret edemiyordu. Halbuki en aptallar bile bu ayağa kalkışın doğrudan doğruya onun şahsına kast ettiğini anlardı. Cumhuriyet’ten beri olup bitenlerden memnun kalmamış kim varsa cümlesi muhalefette birleşivermişti” (Tahir 2008: 646).

Hür Şehrin İnsanları romanının kahramanı Murat'ın arkadaşlarının neredeyse tamamı Serbest Fırka'ya geçmiştir. Örneğin en yakın arkadaşı Ertuğrul Hikmet, Serbest Fırkacı olmuştur. Murat nedenini sorunca Halk Fırkası'nın pislığe batmış olması karşılığını verir (Tahir 2008: 601, 602). Murat arkadaşlarının bu tavırlarına karşılık kendisi Halk Fırkası tarafında kalmayı tercih etmiştir.

Kemal Tahir, Serbest Fırka'nın kurulmasından ziyade Halk Fırkası'nın ıslahından yanadır. Yol Ayrımı romanında Halk Fırkası'ndan rahatsız olduğunu ancak yeni kurulan fırkaya da karşı olduğunu söylemiştir. Ona göre tek çıkar yol Halk Fırkası içindeki bozulmuş unsurların temizlenip tekrardan Kuvayı Milliye ruhunun diriltilmesidir. “Baskı rejiminden çıkar sağlayın rezillerle, namussuzlarla aynı safta görünmek... Düşündüm, hayır... Bana lazım olan hürriyet Fethi Bey'in getireceğini söylediği hürriyet değil... Bu hürriyet ‘Bırak yapsın, bırak geçsin’ hürriyeti... Türkçesi sopaları, taşları bağlayıp kuduz itleri serbest bırakmak hürriyeti... Halk Partisi içinde hürriyeti istiyorum ben. Güçleri madrabazlıktan, çıkarıcılıktan çekip Kuvayı Milliye devrimciliğine getirecek hürriyet. Hırsızları madrabazları yok edecek hürriyet... Devrimleri halka mal edecek hürriyet...” (Tahir 1982: 89).

Kemal Tahir, Serbest Fırka kuruluşunu çok partili hayata ve demokrasiye geçiş denemesi olarak görmüştür. Ancak çok geçmeden bu denemenin devrimleri tehlikeye düşürdüğü anlaşılınca demokrasiden vaz geçilmiştir (Bozdağ 1995: 77). Onun Serbest Fırka'ya karşı olmasının nedeni ilerici olması gerekirken gerici tercihi tercih etmesidir. “Oysa Halk Partisi hırsızlığı sürdürüyordu. Karşısındaki parti buna karşı çıkacakken, kendisine bambaşka bir platforma seçti ve geri fikirlere tutunarak çıktı. Çünkü, devleti ilerici fikirler kadrosu olarak Halk Partisi temsil ettiği için milleti Serbest Fırka'nın temsil etmesi gerekliydi. Millet devlet çizgisine bile gelemeyen için Halk Partisi ilerde, Serbest Fırka geride kaldı” (Bozdağ 1995: 67).

Sonuç

Kemal Tahir, Türkiye Cumhuriyeti'ni Osmanlı'nın bir devamı olarak görmektedir. Onun bu düşüncesinde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tevarüs

eden problemlerin büyük payı vardır. Batılılaşma ve memur devleti/kapıkulu zihniyeti Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. O, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde yaşanan siyasi hesaplaşmaları memur devleti/kapıkulu zihniyetine bağlamıştır. Ona göre bütün siyasi çekişmeler merkezinde devleti ele geçirme çabası yatmaktadır. İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf, Cumhuriyet Halk Fırkası, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mücadeleleri hep sorgulanamaz gücü ele geçirmek içindir.

Cumhuriyet'in ilanından sonraki en önemli siyasi olaylardan birisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasını "kurtarıcıların ikiye bölünmesi" şeklinde yorumlayan Kemal Tahir, partinin kurucu paşalarını eleştirmiştir. Ona göre bu fırka ve temsil ettiği düşünce iç ve dış siyasi şartların da etkisiyle saf dışı kalmıştır. Buna karşın zaman ve şartlar Mustafa Kemal ve arkadaşlarının iktidara gelmesine münasip bir zemin hazırlamıştır.

Serbest Fırka, Atatürk'ün emriyle sosyal ve siyasi şartların da zorlamasıyla kurulmuştur. Bu fırkanın kurulmasında Cumhuriyet'in kurucu kadrosu içinde zorunlu bir bölünme yaşanmıştır. Bundan dolayı Kemal Tahir, Serbest Fırka'nın kurulmasını içerdekilerin "yol ayrımı" olarak değerlendirmiştir. Kemal Tahir, 1930'lu yıllarda genç ve idealist bir Kemalist olarak diğer Kemalistler gibi Serbest Fırka'nın kurulmasıyla birlikte bir korku ve tedirginlik yaşamıştır. Bu tedirginliğin sebebiyse fırkanın niçin kurulduğunun anlaşılması ve halkın bu fırkaya karşı göstermiş olduğu ilgidir. O, her şeye rağmen Halk Fırkası tarafında kalmakta ısrar etmiştir.

Cumhuriyet'in kuruluş döneminin en önemli olaylarından birisi de İzmir Suikastı'dır. Kemal Tahir'e göre devletin daha önceden bu olaydan haberdardır. Ancak muhalifleri susturmak ve onların gözünü korkutmak için bunu bir fırsat olarak kullanmıştır.

Sonuç olarak Kemal Tahir'in Cumhuriyet'in ilk yıllarını anlattığı romanlarında hep paşaların, İttihatçı ve Kuva-yı Milliyecilerin hesaplaşmalarına şahit olunmaktadır. Bu hesaplaşmada gücü elinde bulunduran Atatürk ve Kuva-yı Milliyeci kadro muhaliflerini bertaraf etmeyi başarmıştır.

Kaynakça

- Andı, M. Fatih (2010), "Alternatif Tarih Yorumcusu Olarak Kemal Tahir: Yol Ayrımı Örneği", *Kemal Tahir 100 Yaşında*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Bozdağ, İsmet (1995), *Kemal Tahir'in Sohbetleri*, İstanbul: Emre Yayınları.
- Fedai, Özlem (2010), "Kemal Tahir ve Köy Romanı", *Kemal Tahir 100 Yaşında*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Işıksalan, Nilay (1990), *Kemal Tahir'in Tarihi Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Karakuş, Mehmet (2010), "Kemal Tahir Romanında İşgal İstanbul'u", *Kemal Tahir 100 Yaşında*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Moran, Berna (2002), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sezer, Baykan (2003), "Kemal Tahir Üzerine İki Televizyon Konuşması", *Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına*, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Şan, Mustafa Kemal (2003), "Kemal Tahir ve Tarihsel Gerçekliğin İnşası", *Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına*, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Tahir, Kemal (1982), *Yol Ayrımı*, İstanbul: Can Yayınları.
- Tahir, Kemal (1992), *Notlar 12/Çöküntü*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tahir, Kemal (1992), *Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek 13*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tahir, Kemal (1993), *Notlar/Kitap Notları 14*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tahir, Kemal (2008), *Büyük Mal*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, Kemal (2008), *Hür Şehrin İnsanları*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, Kemal (2009), *Bir Mülkiyet Kalesi*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, Kemal (2016a), *Bozkırdaki Çekirdek*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, Kemal (2016b), *Kurt Kanunu*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, Kemal (2016c), *Yorgun Savaşçı*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Yavuz, Nevzat (2000), *Kemal Tahir'in Siyasal ve Toplumsal Görüşleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yılmaz, Alkan (2005), *Kemal Tahir'in Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.